

Díl druhého Hlava II.

Úhrady mimořádné.

§ 1. Přehled.

Sem náležejí hlavně :

1. úhrada výnosem prodeje státních aktiv, zejména „prodeje soukromohospodářských pramenů příjmů (statků rolnických, cenných papírův atd.).

Prodeje nastávají „pravidla“ v dobách největších tísni a dají se omluviti jenom, když nelze příjmkou naléti za podmínek snesitelných a chce se ujiti horšímu ještě alu, totiž převýdati peněz papírových. Každým prodejem pramenů soukromohospodářských příjmů zmenšuje se však do budoucnosti obnos řádných příjmův a potřebí jest pak uhraditi jej jinou cestou, to jest z pravidla zvýšením příjmův daňových.

2. úhrada použitím nahromaděných rezervních hotovostí („pohladu státního“). Státní pohlad se chová v nové době výjimečně jako pohlad

válečný, jehož účelem jest usnadniti rychlou a účinnou mobilisaci.

3. Příjem z válečných kontribucí v první řadě sloužiti má k opravě a obnově zničeného válečného materiálu, pak ku náhradě škod soukromníkům válkou spůsobených, ku zaopatřování invalidů, pak vdov a sirotků po vojánech padlých, konečně ku splacení zápisů, ku kterým válka dala podnět.

4. Však nejdůležitější spůsob úhrad mimořádných tvoří použití úvěru veřejného.

Nauka o veřejném úvěru.

§2. Spůsoby dluhu veřejného.

Dluh, kterým povinnován jest stát nebo říše z více států složená aneb některý samosprávný svazek ve státě (země, okres, obec a t. p.), jest dluh veřejný.

Příčiny vedoucí ku vzniku takových dluhů jsou v životě států novověkých hojny, dají se však celkem roztržiti do dvou základních skupin.

Bud' totiž vznikají dluhy veřejné z provozování jistých úkolů správy veřejné, které nenáleží

de oboru správy finanční

a nebo právě naopak původem jejich jsou po-
třeby správy finanční.

V prvním případě nepovstává dluh proto, že by
stát pro jistý svůj úkol peněz potřeboval, ve druhém
právě z toho, že potřebuje. Vdtuol tedy vzniká zá-
kladní rozdělení veřejných dluhů s hlediskě veřej-
nosprávního na dluhy správní a dluhy finanční.

Do skupiny své náležejí zejména dluhy vznikají-
cí tím, že rozličné úřady veřejně přejímají kauce
od oferentů, licitantů a dodavatelů neb od
jistých veřejných úřadů (kauce služební) nebo
že z příčin rozmanitých, z oborů působnosti jejich
vyplyvajících přejímají soukromá depozita (soud-
ní depozita, sirotčí kapitály atd.). Rovněž spadají
sem dluhy vznikající uložením peněz soukromých
do státních spořitelen poštovských a neb, kde stát,
země neb jiný svazek samosprávný provozuje ně-
jaký obor pojišťování složením pojištěního u
dotčených pojišťoven. Stejně i uložením peněz na
poštovské poukázky až do jejich výplaty adressá-
tovi vzniká takový správní dluh. Vcházení v

dlužnický poměr těchto způsobů upraveno jest příslušnými všeobecnými předpisy práva správního, zákony neb nařízeními, aniž je třeba ke každému jednotlivému případu zvláštního zmocnění nebo povolení ze strany zákonodárných sborů neb jakýchkoli zastupitelství.

Jiné povahy jsou vlastní dluhy finanční, k jejichž uzavírání dává podnět potřeba mimořádného uhrazení pro jistá vydání hospodářství státního, zemského atd., když z jakýchkoli důvodů se nechce neb nemůže opatřit k zaplacení jich řádných příjmů, jako jsou kromě jiných zejm. daně. Takové dluhy máme předem na mysli, mluvíme-li o veřejném úvěru, tj. úvěru, jehož pro své účely užívají dotčená hospodářství veřejná. Charakteristické vlastnosti tohoto úvěru, jež týkají se hlavně forem a podmínek uzavírání zápujček a zcela zjevně vystupují nejen při dluzích říšských a státních, nýbrž i při zemských, okres. a obecních, vyvinuly se teprve v novověkých státech. Druhdy ve státech starověkých a i v absolutním, na př. u nás až do polovice 18. věku nebylo mezi způsoby uzavírání

půjček veřejných a soukromých podstatného rozdílů.
Panovníci a stavové ^{vyplňovali} sponouli si pro účely veřejné týmně
spůsobem jako soukromník kterýkoliv od určitých jed-
notlivců kapitalistů na dlužní úpis té které určité
osobě svědčící, slibující zaplacení v určité lhůtě, po-
skytující při tom zabezpečení skrze rukojmí nebo
dávající v zástavu jisté statky nebo prameny příjmů.
Že v té příčině nastaly mohly změny, k tomu přiv-
šelo nejen přetvoření celého ústrojí veřejné správy, ný-
brž i vznik těch zvláštních druhů papírův obligačních,
kterými poměr věitele a dlužníka zbaven byl svého
původního, přesně osobního rázu, mezi nimi pak zase
hlavně těch, kterým říkáme papíry majiteli svědčící
(papíry au porteur). Stát nemeškal užiti jich výdat-
ně pro své úvěrní potřeby a to tím snáze, ježto zá-
roveň novověký rozvoj spojení mezinárodního vy-
manil jej ze závislosti na kapitálové pomoci vlast-
ní země. Tu však lepe se počínají i přesně odlišo-
vati hlavní spůsoby dluhu veřejného (finančního)
původem a účelem svým podstatně rozdílné.

Rozekáváme totiž nyní dva základní druhy
jeho: tzv. dluh přechodný (dette flottante, schwelbende

Schuld) neboli, jak se též říká, nezaložený a dluh trvalý neboli xaložený (dette consolidée, fundierte Schuld). Ale jako jest život hospodářský vůbec mnohotvárný a spůsobů užívání úvěru pestré, tak ovšem stalo se, že není mezi oběma těma druhy co do zevních forem, ve kterých vystupují, přesné hranice a stává se na konec nemožným jisté formy přesně zařaditi pod jeden či druhý z nich, což zejm. vede k tomu, že vedle obou dotčených druhů jako zvláštní zjev úvěru veřej., od obou v některých směrech odchylný vymáčiti dlužno tzv. dluh v penězích papírových.

§ 3. A. Tzv. dluh přechodný.

Podstatný rozdíl dluhu přechodného a dluhu trvalého naznačují do jisté míry již názvy samy.

Tako v hospodářství soukromém nastávají a i ve veřejném případy, že není okamžitě pro jisté vydání, jež musí býti učiněno, po ruce žádný pravidelný příjem, z něhož by se uhradilo. Nejjednodušší případ jest v hospodářství veřejném ten, že nastane nutnost nějakého vydání, jehož uhrazení jest sice zabezpečeno

běžných řádných příjmů správně povolených a bezpečně očekávaných, avšak ony tou chvílí ještě dostatečnou měrou nedošly. Tu tedy vyhledává se přechodně zápujčkou na kratší lhůtu (na př. 3 měsíční nebo čtvrtletní), splatnou právě z řádných příjmů, které mají zatím dojít. Může však i běžeti o vydání nepředvidané, pro něž není úhrady v povolených řádných příjmech a pro které podobnou zápujčkou na určitý nedlouhý čas uzavřenou se opatří uhradění v naději, že se podaří splatiti ji z příštích řádných příjmů, dejme tomu ve správním roce budoucím. Konečně může býti použito formy takového dluhu přechodního i jen prozatímně již s úmyslem přeměnití jej na formu dluhu trvalého v nedaleké době budoucí, ježto se myslí, že se to pak provede výhodněji. Přeměna taková sama nazývá se pak konsolidací. Težto však zde již vlastně původně se tvoří dluh trvalý, byť i zatím formou pro tento neobvyklou, pojem dluhu přechodního²⁰ obmexuje věcně na dluh uzavřený na krátkou dobu a spřesně vylícenou lhůtou splacení, k jehož zaplacení sloužiti mají řádné příjmy běžného správního roku neb

některého nejbližšího přístihu.

Pokud se i při sebe správnějším chodu hospodářství veřej. jen pro nahodilí neshody mezi docházením příjmův řádných a nastávajícími potřebami jistých vydaní naskytuje nutnost sáhnouti ku řešení právě výpomocí úvěrů, dáno bývá pro ně v každém státě jisté všeobecné zmocnění stanovící azei dovolené hranice a některé bližší podmínky, v jehož mezích správa finanční má volnou ruku. Formy uzavírání těchto zápisů jsou již proto, že běží jen o přechodnou výpomoc úvěrů, přibuznější formám úvěrů soukromého. Nejrozšířenější způsob uzavírání toho jest vydání (prodej) poukázek na státní pokladnu, úročitelných a v pevné lhůtě nedlouhé splatných. Takovito poukázky objevují se podě jménem pokladničných poukázek (Schatzscheine, bons du trésor, exchequer bills) ve všech státech novověkých. Ony mívají z pravidla výhodou nízkého úročení, protože novověký peněžní trh vládní vždy značnými sumami peněz okamžitě volných, teprve v budoucí chvíli nějakého trvalejšího uložení očekávajících a pro ně určených, jež rády prozatím i za mírný výnos úrokový se nabízejí, jen když jest

možnost v určité době na splacení jejich bezpečně počítati. Kromě toho způsobu jest možno, zvláště kde státní hospodářství finanční jest v pevném pravidelném spojení s nějakým velkým ústavem bankovním, užití forem krátkodobého úvěru bankovního, zejména též směněčného. Míra zuročení nemůže ani býti pro všechny tyto případy pevně ustanovena, nýbrž musí býti dána správě finanční do moci, aby ji aspoň v jistých mezích stanovila dle dočasného stavu peněžního trhu. Rakouská správa finanční měla pro účely podobné prostředek v tzv. parciálních hypotečních poukázkách, za něž slouží za zástavu solný státní, odkud též zrovna se „salinkami“. Zavedeny byly r. 1848. a vydávají se nyní na sumy 50, 100, 500, 1000, 5000 a 10.000 zl. se splatností půlroční. Dovolená suma vydání jejich stanovena jest na 100 mil. zl., a však v ten způsob, že o tolik, kolik jich do sumy té není vydáno, může býti vydáno státovek. Skutečná suma jejich oběhu kolísá tedy neustále, jistá část však udržuje se v oběhu ustavičně tím, že při dospělosti zaměňují se za nové, tak že máme tu vlastně stálý dluh udržující se ve formách dluhu

přechodného. Ve spojení s nápravou měny mají i tyto salinky býti staženy z oběhu úplně.

B. Dluh trvalý či založený.

§4. Formy jeho.

Podstatně odchylné jsou formy dluhu trvalého. Věcně záleží jeho podstata v tom, že k uhrazení nějakého veřejného nákladu užívá se zápisůvkou uzavřené buď na dobu mnoholetou, však s jistým způsobem splacení napřed ustanoveným anebo - což jest nyní způsob převládající - na dobu vůbec neurčitou, tak že slibuje se z předu pouze pravidelné úročení (dluh rentový). Výpověď se strany věřitele je však v obojím případě vyloučena. Za tento nedostatek odškodňuje věřitele v novověkém hospodářském životě snadná přenositelnost dlužního úpisu, která mu dopouští prodejem jeho kdykoliv opatřiti si hotovost.

Účel, kterému zápisůvka má sloužiti, může býti buď založení a zařízení nějakého podniku, slibujícího výnos, jenž přímo poskytne prostředky, úročení i umoření (zářízení neb zakoupení dráhy železné,

spříplavu atd.) neb účel jiný, nepodávající aspoň přímé-
ho pramene úročení a splacení (postavení velkých ve-
řejných lidí, náklad na výzbroj a válku), ba - ovšem
jen v chorobných stavech hospodářství finančním - i
zapravení schodku v běžných řádných vydáních, ne-
stačí-li pro ně řádné příjmy.

Oblížejíce se nejprve po formách, v jakých se u-
skutečňují v době novější takové trvalé zápisnéky ve-
řejné především v hospodářstvích ruských a státních,
budeme dle toho, co řečeno, rozekrnávat jednak:

1. takové, při nichž zároveň se ustanoví a zavazuje
jistý způsob splacení neb splácení a jednak

2. takové, při nichž se tak nečiní.

Jokud běží o prvější, vymizely již spiroby ještě
před stoletím na západě evropském častěji užívání, při
nichž úročení i spolu splácení se dělo ve způsobě
pevného důchodu dočasněho věřiteli a jeho právním
nástupcem zavazného neb ve způsobě pevného doživot-
ního důchodu vyměřeného tu dle pravidel tzv. po-
jistování životního, tak že se kapitál sám důchodky
těmi konečně stravuje. (Francie a Anglie už do našeho
století, však měrou ne rozsáhlou). Tyto tvary vesměs

hodily se pouze do poměrů skrovnějších, pro rychlé opatření velkých sum byly nedostatečné a jsou ostatně i národohospodářsky pochybnější, poněvadž kapitál po malých částech spolu s široký splácený snáze se stráví vřutku běžným důchodem. Novověkým tvarem zápisůvek splatné způsobem napřed zaručeným jsou tedy pouze tzv. zápisůvky slosovateľné (comprunts amortissables), jejichž nejnostní tvar záleží v tom, že se splácí pravidelně určitý slíbený úrok, kromě toho však každým rokem po případě vícekrát za rok, část zápisůvek dle plánu předem určeného se umoří a to tak, že se určitý počet úpisův vylouže, jež se pak splatí plně. V podstatě zůstává tu věitel ještě v kolejích, ve kterých se pohybují i přemnohé formy úvěru soukromého, pokud se i při něm užívá hojně způsobu zápisůvek, jež vedle zručení podléhají též pravidelné amortisaci (zástavní listy hypotečních bank, prioritní obligace železnic atd.).

Odrůdami pouhými těchto způsobů zápisůvek, ovšem odrůdami méně jednoduchými jsou tzv. zápisůvky prémiové a pak tzv. zápisůvky loterní či losové. Společným znakem obou jest, že pro oživení poptávky a tedy i dosažení výhodnějšího kursu se slibuje

splacení všech úpisů vylosovanych aneb jenom některých z nich větší sumou, nežli jest nominální, na niž xnějí. Slibuje li se takový příplatek všem úpisům vylosovaným stejnou sumou, máme tu obyčejnou xápůjčku prémiovou; slibují li se at' již všem či jenom některým podle toho, jak komu bude přízniv los, příplatky ty sumami nestejnými a to z pravidla tak, že jistému xrovnému počtu kynou značné výhry, vzniká vlastní xápůjčka loterní. Správně tak nazvaná proto, že se tu vskutku xavádí v jednání úvěru veřejného řivel loterní, neboť neschází tu po případě ani xjev loterních xtrát, když čaka výherní vyšimula kurs výše, než činí nejmenší výplaty na úpisy vylosované. Vyvinula se tu dokonce bohatai rozmanitost v podrobnostech: buď plati x z úpisů dosud nevylosovanych pravidelný úrok, ale pod měrou obecně placenou za uložení stejně bezpečnou (na př. při rak. loterních xápůjčkách r. r. 1854. a 1860.) nebo se neplati žádný, ale za to určí se i nejvyšší výplaty za vylosované úpisy měrou vyšší (rak. loter. půjčka z r. 1864.)

Posouzení všech těchto forem — xápůjčky proti

srovnatelné, obvyčejné prémiové a loterní - není nikterak stejné. Pro loterní zápisčky jest zajištěno pozoruhodno, že vyskytují se jen ve státech s financemi více méně rozrušenými, které chápou se toho prostředku, aby pomocí lákadél výherních sjednaly si zápisčku za podmínek přísnivějších, než by jim na tu chvíli dopouštěl uvěř jejich, z jakýchkoli příčin nedosti upevněný. Výhoda zápisčky loterní sahá jenom potud, pokud v poměru ke kapitálu, jenž dle kursu emissního se takto docílí, celý náklad na zápisčku, čítají veň sumy úrokové i výherní, jest menší, nežli by byl při uzavření zápisčky lákadél takových neposkytující nebo zkrátka, pokud naděje výherní dopouští zlepšení kursu a úsporu úrokovou dostačující k zaplacení výher. Za to má zápisčka loterní nehlédíc ani k morální pochybnosti každé loterie i tu finanční vadu, že nutí ke splacení části v plánu slosovacím ustanovených, i když nejsou rovna na snadě potřebné k tomu přebytku příjmů, ba třeba v dobách, když se právě naopak zase uchylovati jest k novým úvěrním jednáním a že dále vylučuje výpověď se strany dlužníka (státu) vázaného na podmínky plánu slosovacího, tak že

stává se mu nemožnou tzv. konverse s redukcí úrokovou, i když k tomu jsou na snadě měrou nepochybnou všechny podmínky právní i hospodářské (rovn. níže o redukcí úrokové). Skutečně pak děje se splácení zápisů loteriích, není-li stav financí zrovna kvetoucím, jen uzavíráním nových zápisů (v Rakousku nyní vydáním obvyčejných úpisů rentových, odtud název, renta umořovací" na rozdíl od emise nastávajících z podnětů zcela nových).

Námítka druhá, nemožnost výpovědi a konverse neplatí ani při obvyčejné slovosatelné a prosté prémiové zápisce, neboť zde jest slib naproti všem věřitelům stejný, právní pak-nutnost splatiti, ať jsou prostředky na snadě či nic - odpadá u zápisů uzavřených k účelům, jež přímo poskytují zdroj úročení a umoření, jako jest zejména při novověkých zápiskách železničních, jež právě proto právem vystupují v podobě zápisů slovosatelných, třeba i někdy počátek splácení na nějaký budoucí termín se ustanovuje (některé nové rakouské).

Nejobecnější formou novověkého státního

dluhu trvalého neboli založeného jest však dluh rento-
 vý, t. j. dluh, jehož splacení nebo splácení se vůbec
 neslibuje a který nemůže býti věřitelem vyhověn,
 tak že prakticky jeví se uzavření jeho na straně věřite-
 lově jako koupě určitě trvalé renty (rente perpetuelle,
 perpetual annuity) za jistou sumu kapitálu státu
 odevzdanou. Chtud také jméno. Nedostatek práva vy-
 hovědního nevadí věřiteli z příčin již výše uvedených.
 Pro stát pak, jenž nemusí se chápati pochybných lá-
 kadel, forma tato jest výhodnější než veliké dříve
 dotčení proto, že neuvazuje naň nutnost opatření v
 ustanovený čas sumy umořovací stůj co stůj, ať jsou
 právě poměry příznivé čili nic. Avšak kdykoli jest
 toho možnost, může se buď kapitál dluhový zmenši-
 ti kursovními koupěmi úpisů nebo snížití běžné
 břímě dluhu konverzí na dluh níže úročitelný, na-
 stanou-li potřebné k tomu právní a národohospodář-
 ské podmínky. U nás podobně jako v Německu,
 Rusku, Itálii vystupuje pak rentový dluh jako
 vlastní tzv. dluh obligační, tj. na kapitál zápisný-
 ky vypsané vydávají se úpisové dlužní (částkové
 dluhopisy, Theilschuldverschreibungen) svědčící

majitelů, tedy pouhým odevzdáním na jiné převoditelné a znějící na okrouhlé sumy a při tom opatření snadno oddělitelnými úrokovými poukázkami čili kupony (z pravidla půlročními) v talonem tj. poukázkou na nový arch kuponový, když již všechny kupony původně k obligaci připojené budou vyplaceny (nové rak. korunové renty r. 1893. vydané jsou na př. opatřeny kupony splatnými vždy 1. března a 1. říjní až do 1. března r. 1912.). Tento způsob byl nevyhnutelný pro státy odkázané často na úvěrní pomoc kapitalistů zahraničních; byť jim třeba listiny co nejspíše přecházející i do rukou nejvzdálenějších. Vě státech, které mohly se spolehnouti výhradně na peněžní síly obyvatelstva svého domácího, bylo možno zařízení jiné, jehož příklad máme v anglické knize dluhu státního (great book of the consolidated national debt) zavedené již za času Viléma III. (zemřel 1702.) a vedené bankou anglickou. Každý, kdo se stává věitelem státu, obdrží v té knize své konto, do něhož se zapíše kapitál zapůjčený jako pohledanost jeho („consol“) a na kterém zaznamenávají se též úroky vyplacené.

Postup pohledávky celé nebo části jest možný (na příkl. bankéř rozdělí část, již původně sám převzal, na jiné). Úroky vybírají se na kvitance přímo nebo plnomocníkem. Na podobném základě, ač s podrobnostmi technickými odchylnými, spočívá francouzská kniha dluhu státního (*grand livre de la dette publique*), založená r. 1796. a vedená správou finanční samou.

Avšak i v obou řečených státech ukázal se způsob jmenovitých zápisů („*inscription*“ ve Francii) nedosti pohodlným v poměrech novodobých, tak že jest dána možnost a to ve Francii od r. 1831., v Anglii od r. 1865. vyvednouti si na rentové pohledávky v knize dluhové zápisání obligace kuponem opatřené, znějící buď na majitele (*rente au porteur*) neb na jméno (*titre nominatif*) a opatřené kupony.

Není vůbec vytkem vydávati úpisů veřejného dluhu tak, aby za ně musila býti zaplacena plná suma nominální. I kdyby totiž slíbená míra úročení upravila se tak přesně, že by při uzavření zápisů bylo možno úpisů rentové nebo zápisů do knihy veřejné odbytí za plnou sumu nominální, přece by porější změny úrokové míry na tehle

peněžním nerůstaly bez účinku na cenu úpisů těch a proto dává se obecně přednost vydávati zá-půjčky na úrokovou sumu zaokrouhlenou, více méně blízkou té míře úrokové, za kterou by se zá-půjčka provedla al pari a prodati pak úpisů za jistý kurs s mírnou odchylkou od nominální hodnoty. Tím se i pro rozličné zá-půjčky v různých po sobě jdoucích letech uzavřené sjedná větví jednoduchost správy.

Možný jsou tudíž dva případy: buď se stanoví ú-rok tak, že jest možno, odbyti úpisů za kurs nad pari, tj. nad nominální sumu nebo že odbudou se za kurs stojící pod pari. Praxis finanční dala obecně přednost druhému z těchto způsobů, odvod-ňující její zkušenosti, že při emisi pod pari speku-lace účtující s nadějí na budoucí stoupnutí kursu ochotna jest podati cenu příznivější, tak že se skutečně docílí více kapitálu a tudíž i skutečně náššího zúročení, nežli při stanovení úroku, jenž by možnou učinil emisi al pari. (Příklad: stát by dostal zá-půjčku 100 mil. zl., jichž potřebuje, za 4% al pari; ale vydá úpisů jenom na 3½%; kapita-listé doufající v risk ze stoupnutí kursu jsou ochot-

ni dáti 89 na 100 zl. nominálních, ac by dle míry 4% -ní vypadl tu kurs jen 87 1/2; stát, aby dostal řádaných 100 mil., musí sice vydati na 112.38 mil. úpisů, ale roční břímě úrokové bude při tom činiti jenom 3.933 mil. zl.) - Při emisi al pari totiž kapitalisté uctují s možností, že při dalším klesání obecné míry úrokové stát dříve mohl by zápisůvkou na účelem splacení v nominální hodnotě (anebo konverzí) vyhovědět. Jest na snadě, že vyčtené stanovisko pravě jest správně jen pro doby slibující klesání míry úrokové.

Co zde bylo řečeno o způsobech uzavírání zápisůvek státních, zjednalo si sice obdobně platnosti i při zápisůvkách samosprávných svazků, ale nepřoměrně větší měrou přihlíívá se při uzavírání zápisůvek takových hned z předu ku přiměřenému splacení, což bývá i proto snazší, že mnohem hojněji slouívají zápisůvky takové zařízením, jež buď přímým poskytováním výnosu nebo přiznivým účinkem na poplatní sílu obyvatelstva zaručují možnost umoření. Scházit právě mezi podněty k zápisůvkám samosprávných těles živel,

kteřj ve financích státních bývá zdrojem t. zv. zápůjček neproduktivních, totiž zbrojení a války, jež právě mezi příčinami velkého vzrostu státních dluhův evropských v nové době měly tak značnou úlohu.

§ 5. Provádění zápůjček veřejných.

Cesty, jakými se zápůjčky veřejné uskutečňují, mohou býti rozličné. Za pravidelný, normální způsob může býti pokládán jen takový, který předpokládá dobrovolné účastenství těch, kdož miní se státi věřiteli státu, tedy jen způsob tzv. zápůjčky dobrovolné na rozdíl od tzv. nucených. Ktu posléz řečeným sahá se jen za velmi neblahého stavu státních financí (donucením jistých korporací, řístavů, nadací, aby své jmění neb jisté části jeho státu zápůjčily; donucením jistých tříd poplatnictva dle poměru jejich poplatnosti k velikým anticipacím daní atd.), o nich, ježto jsou účinkem tísně, nůka nemá pravidel.

U dobrovolných zápůjček lze lišiti dva hlav-

ni spůsoby uravování, které naznačují se slovy: zápůjčky bursovní a zápůjčky národní. Návrhem prvé-
ším zahrnují se zase rozličné cesty, kterým společno-
jest, že veřejná zápůjčka uskutečňuje se za bezpro-
středního účastenství osob, jež užívají prostředko-
váním úvěru za pomoci burzy jako hlavního orgá-
nu peněžního trhu.

V podstatě jest tu možnost trojí: buď převzme
bankovní závod nebo skupina závodů (konsorcium, syndi-
kát) prodej obligací za určitou provizi „do komise“
nebo obrátí se finanční správa na banky přímou
offerťou, aby upsaly zápůjčku za určitý kurs správou fi-
nanční samou ustanovený nebo konečně naopak správa
finanční vyžve banky k nabídkám (offerťám), za jaký
kurs by zápůjčku převzaly, a vyhradí si zadání tomu,
jehož nabídku uzná za nejprůměrnější (submisse).

Oba spůsoby prve řečené mohou sice zabezpečiti průmě-
rnější kurs emisní, ale finanční správa nese při tom
riziko, že nepodari se zápůjčku umístiti celou.

Při tzv. zápůjčkách národních správa fi-
nanční nehledá pomoci prostředníkům, nýbrž obrací
se přímo ke všem kruhům kapitalistův, aby

upisovaly zápisůvek na určitý napřed ustanovený kurs; pro případ, že se upíše celkem více, nežli se žádá, musí býti ustanoven klíč, dle kterého se provede redukce sum upsaných. Dostatek peněz právě uložení historických v obyvatelstvu a příznivý názor o politickém stavu jsou podmínky úspěchu takových národních zápisůvek, jejichž provedení ostatně s pravdě vyžaduje mnohem více času nežli zápisůvek bursovních; musít se obecně povolití delší lhůty ke složení sum upsaných! Protože pak kromě toho nebývá jisto, podaří li se upsání zápisůvek celé, lze říci, že pomocí zápisůvek submissních, nejoblíbenější to cesty moderní, opatřují se velké zápisůvky sice dražší, ale obvykleji rychleji a jistěji.

§6. Splácení dluhů veřejných.

Spisobry splácení dluhů veřejných jsou tři mě-
 kterých dluhů zápisůvek -- jako při všech slosovateľných
 ustanovený napřed. I kromě těch případů mívalo
 přímlovčí splácení soustavné, určitým plánem se
 řídící, totiž splácení pomocí sv. fondu splácovacího

čili uměřovacího, jemuž se přikáží jisté pravidelné dotace. Fond pomocí pravidelné, jemu přikázané dotace kupuje obligace veřejního dluhu, k jejichž uměření jest ustanoven; tyto však se nemění, nýbrž na kupy jejich správa fondu vybírá široky dále a uáje jejich rovněž na zakupování úpisů, tak že se prostředky fondu k účelu tomuto každým rokem postupně zvětšují asi podobně, jak se zvětšuje kapitál při složitém úrokování. Vadý fondu uměřovacího jsou tytéž jako vadý každého splacovacího závazku napřed na určité lhůty vyměřeného, totiž nutnost věnovati ustanovenou sumu na spláčení dluhu, ať tomu jsou okamžité finanční poměry příznivy či nic; o to úskalí fondy uměřovací na konec se rozbily a lze je dnes pokládati za věc na dobro odložitou. Vázati se z předu na spláčení určitými sumami a v pevných lhůtách jest tudíž možno a správně jenom, kde sám účel, na který se zápisčkovou opatřiti mají prostředky, zábezpečuje zdroje příjmů k uměření její. Kde toho není, sluší dáti přednost zásadě volného spláčení, tj. uměřování veřejných zápisčkův zakupováním úpisů na burse a dotaci, jež se povolí, když stav financí dovoluje.

Tím není řečeno, že by správa finanční měla prostě vyčkávat, až jí těch poměrů přinese zcela nakodilí přibytky příjmu řádných. Spíše jest přihlížeti v dobách příznivého rozvoje sil berních k tomu, aby řádní příjmy spolu s účelem znenáhleho splácení dluhu veřejného byly posíleny. Opačné mínění, jež ku podivu také našlo vážných majitelů, že totiž vůbec není třeba dluhy státní spláceti, pramenilo se z nesprávného názoru, jako by veřejné výdaje, k jejichž uhrazení užiti se musí zájmy, daly se zasměs považovati za uložení kapitálu poskytující trvalé prospěchy i pokolením budoucím. Povšechně toto pravidlo zajisté neplatí, jak výše bylo ukázáno, k čemuž se druží i sociální povinnost stále narůstajících dluhů veřejných. Někdy stát sám pak tím více poskytuje podnětu a možnosti k narůstání lidí, jež mohou žiti bez jakékoli živnosti národohospodářsky produktivně pouze z důchodů úrokových. Proto jest odůvodněn požadavek, aby veřejná hospodářství nespouštěla se snahy splácti dluhy veřejné a narizovati se dle toho. U tohoto hlediska patřičně i pro obor tzv. mimořádných výdajů rozkládá ostru sporná otázka druhdy horlivě probíraná, sluší-li

uhraditi výdaje takové daněmi (novými nebo zvýšenými starými) či rapujčkami.

§7. Redukce úroková.

Od polovice 17. stol. provádějí se v Holandsku a ve státě církevním, od konce 17. století zčásti v Anglii, později též ve Francii a v jiných státech snižování sazby úrokové při státních dluhích, ačť snižování narmnoze jednostranně imperativně prováděná. Také nynější doba úroku celkem klesajícího vykaruje četné příklady redukcí, avšak z pravidla odůvodněných. Aby redukce byla odůvodněna, potřebí jest šetriti jistých momentů národohospodářských, finančních a jistých právních.

1. Momenty národohospodářské a finanční.

Klesne-li obecně míra úroková (jakž to s vývojem hospodářským se stává), bylo by pro státní finance neuvonnalostí, aby se nadále platile dosavadní vysoké úroky.

Tak jako soukromníci snaží se v takových případech břímě úrokové sobě ulehčiti, hledí i rozumná finanční správa, aby břímě úrokové zmenšila. První podmínkou

jest, aby míra úroková skutečně, obecně a trvale (nejenom přechodně) byla klesla, tak aby dosavadní věřitelé za svůj kapitál také v jiných, stejně bezpečných uloženíích našli se nemohli vyšší míry úrokové. Rozumní se tudíž, že poměry musí býti takové, aby ani v cizině nekynula příležitost ke uložení kapitálů při stejné bezpečnosti na vyšší úrok. Že míra úroková obecně klesá, pozná se z poměrův u bank, spořitelen atd. i ze stoupajících kursů cenných papírů s pevným úročením (částav. listů, prioritních obligací atd.), zvláště pak ze stoupajícího kursu státních dlužních úpisů samých. Předpokládá se ovšem, že není úvěr státní z jakýchkoli příčin otřesen, což by redukcí zmařilo.

3. Hlavní stanovisko vyžaduje, aby věřitel, kterému byl vyšší úrok slíben, ku přijetí nižšího se nemutil, pročť musí se mu svobodná volba ponechat, chce-li žádati zaplacení nebo se spokojiti s redukcí. Spokojili se, má to povahu novace, která prakticky se provede konversí, tj. xáměnou úpisů.

a) Redukce se zdaří tím dokonaleji, čím rozhodněji a obecněji jest klesnutí míry úrokové, čím pevnější úvěr státní. Zvláště tehdž redukcce veli-

měrou provedení zdaru se snadno, jestli se mnohých státech uskuteční se stejnou dobou, tak se věřitelstvo nemůže najde příznivějšího uložení svých kapitálův.

b) Finanční správa musí mít na snadě dostatek kapitálu, aby vyhověla těm věřitelům, kteří se s redukcí nespokojí. Nejlepší tu jest smluviti se s bankami, aby eventuelní výplatu za provisi převzaly. Redukce za všech podmínek položených provedení není akt násilný, jest povinností správy finanční a nepodržívá důvěru státu, naopak její zesiluje, neboť se míra břemen na financích tížící zmenšuje.

c) Není nikterak nutno, aby se nové úpisny nabířely al pari. Ustanoví se prostě dle poměru trhu peněžního přijímající kurs (Übernahmekurs) nových obligací a dá se majitelům úpisů, kterých se redukcí týče, na vůli, aby buď převzali nové úpisny na snížení úroků za kurs ustanovený (a to obyčejně s příčin výše udaných ustanovený pod pari) aneb aby požadovali výplatu dosavadních úpisů dle nominální hodnoty.

Vydává-li se nová zápisněčka, jak obyčejně býívá, za kurs nižší než nominální hodnota, tedy jest ovšem k plné konverzi dosavadního dluhu nutno vydati

nových úpisů na nominální sumu celkovou větší, než byla nominální suma celková dosavadního. Nominální hodnota dluhu veřejného tedy redukcemi (konversemi) roste, jen běžné měří se zmenšuje.

Toněvadž při zápisůvkách loteriích stát se zavazuje natoliko k určitému pořadí splacování, njobz i spolu při emisi prodává naději výherní, tedy jest samozřejmo, že konverse loteriích zápisůvek jsou nemůžny a jest to také jedna z jejich nevýhod. Konverse obyčejných stosovatelných zápisůvek budou však bez závadly můžny. Seznamenožít pro ty, kteří na konversi nepřistoupí, nic více než urychlení akto stosovacího.

§ 8. Dluh či daň?

Otázka, sluší li k uhrazení mimořádných výdajů před trvalým dluhem dáti přednost daním (novým neb dosavadním, však zvýšeným), náležela již ve starší literatuře ku sporným. Uvabý o prospěsnosti či neprospěsnosti státního dluhu oživují se v 18. stol. Především, pokud se ještě jenom na po-

vrchu věci šlo a době ovládaní názory pokročilejšího merkantilismu před oči se stavěl čilý ruch. vzbuzený obchodem xipisú státního dluhu, byly úsudky xápíjčákám příznivy (Berkeley, Melon, Voltaire, Condorcet).

Reakci vyvolává jednak rostoucí široké bří-
mě státních dluhů, jednak zejména soukromohospodář-
ský názor školy individualistické, jejíž hlavní zá-
stupci na příkladem A. Smitha vydolili se proti zá-
půjčkám ve prospěch daně a to hlavně proto, že (jako
tvrdili) daň se platí z běžného důchodu, kdežto příj
zápůjčka se poskytuje z kapitálu, čím se ujímá
kapitál výrobě soukromohospodářské; a ještě (dle běžné-
ho v té době názoru) na kapitálu závisí výška mzdy,
i snížení mzdy příj z spůsobuje.

Proti tomuto jednostrannému pojímání zase
vychází reakce se strany spisovatelů, kteří spatřovali
v každém mimořádném výdaji produktivní uložení
kapitálové (Diezel) a zásadně požadují úhrazení
mimořádných výdajů zápůjčkami.

Kritičtějším rozexnávaním účelu a prohlou-
bením otáček o národohospodářských a sociálních
účincích daní i zápůjček dospělo se k lepšímu, než již

jednotvárnému řešení (Wagner, Kasse, Casparyes, Loet-
beer, nejnověji Schaffle — z finančněpolitického sta-
noviska nejlépe Leroy-Beaulieu).

Pro úvahách o sporné otázce, o níž běží, dlužno
míti na zřeteli:

1. stanovisko povšechně politické,
2. " " finanční techniky,
3. " " národohospodářské.

Ad 1. Povšechně politická stránka jeví se předkem
v tom, že zavedení nových nebo zvýšení dosavadních
daní potkává se s odporem poplatnictva, který roste
nejenom s velikostí břemene, nýbrž i bezprostřednosti,
s jakou se váha jeho stává vědomou poplatnictvu.

Tak i v samotném oboru daní obtížněji se nesou
přímé nežli dluh, kterým se poplatnictvu jenom
skrovnější zvýšení břemene (s úrok a eventuální
splátky) na řadu let ukládá. Tak může zřetel na
účinný odpor, pokud by mabyti mohl rozměry poli-
tických nebezpečí (zvláště v dobách politického vzrůstu
ve státě) vésti k tomu, že raději se sáhne k zá-
kupkám.

SDruhé straně právě poměrná snadnost zá-

půjček v dobách vyvinutého úvěru usnadňuje odvážné politické kroky, zejména vedení válek a svolňuje tedy onu blahodárnou úřdu, která by spočívala ve vědomí nutnosti, že se musí uhraditi veliké výdaje s tím spojené příjmy řádnými.

Ad 2. Značné a náhlé zvýšení platných neb dokonce zavedení nových daní již z příčin techniky finanční bývá neschůdné; vyžadují delších příprav a výsledek bývá tím nejistější, čím otřesenější jsou poměry hospodářské, na př. následkem krize války. Naproti tomu zápisem opatření v sumy potřebné zpravidla rychle, též zahraničný kapitál jest přístupen, tak že i státy s financemi již otřesnými najdou pomoci kapitalistů.

Ze stanoviska finanční techniky tedy uzavření zápisem má přednost před náhlým zvýšením daní, avšak kde toho prostředkem užívá se hojně, rostou rychle následkem nutného zúročení suma řádných výdajů a nebylo-li s přiměřením zvýšení řádných příjmů pečováno záhy, (zejm. v obor daní vrchávají snadno chronické deficity).

Ad 3. Úkolem národohospodářských úvah

jest vyšetřiti účinky, které má uhrazení mimořádných
vydajů tím neb oním způsobem na přítomné a bu-
doucí poměry výroby, spotřeby a rozdělení důchodů
v národě.

Tak při zápujčce tak při dani (rozmnožení)
opatruje se celý obnos potřebný v přítomnosti, ač
v každém případě od jiných osob. Proto jest jádrem
otázky naší z stanoviska národohospodářského, kte-
rák daň nebo zápujčka svým účinkem na poměry
soukromých hospodářství působí na hospodářství ná-
rodní a na poměry jednotlivých společenských tříd.

Účinky zápujčky veřejné jsou rozličné dle
toho, z jakého pramene se poskytuje. Může přijíti
z ciziny nebo z domácích kapitálů a to zase buď
takých, již dosud výlučně nebyly upotřebeny, an
lepuše hledají uložení, nebo z těch, kteří již pro-
dukčně bytí upotřebeny a za účelem zápujčky
z rozumného způsobu uložení vyř. vybaveny.

1. Zápujčka spatřná z ciziny, případ to-
hustý zvláště u narodů kapitálem chudých, domá-
cí výroby kapitálu neubírá, obvyklé spotřeby ne-
zkracuje a také nikterak výšky mady se nedotýká,

ani tenkrát, když stráví se k účelu neproduktivněmu. Pokud účelem vskutku produktivním, ať k tzv. soukromohospodářskému uložení kapitálu nebo pro důležitější opravy správních služeb, rozmnožuje jako zahraničný kapitál k účelům soukromé výroby použitých výrobnost v zemi a služeb jenom onomu světospodářskému poslání kapitálu, kterých jest: vyrovnávati rozdíly hospodářského vývoje pokročilejších a méně vyvinutých národů. Kapitál půjčený pravidelně a spon z části nepříjde do země v podobě peněz, nýbrž v podobě zboží z ciziny přivezeného, za něž importéři domácí vyplatí cenu vládě vypůjčující si. (Srv. o směnicových obchodech a o směnc. kursu). Podobně pak široký dluh prostřednictvím směnkových manipulací jde do ciziny alespoň z části v podobě zboží vyvezeného. Trvalá taková to poplatnost cizině není nutně zlem, za které byla považována. —

Byli kapitál obrácen na účely produktivné, tedy sám poskytuje prostředky ke zúročení, po případě i něco přes ně. Byli stráven neproduktivně, tedy ačci část důchodu národního bez náhrady je vyvažující pravidelně odplyne do ciziny, avšak —

předpokládá-li se, že by se jinak zápisjčka jsmoc nevy-
hmaklna byla vzala z domácích zdrojů, - zůstal za to
domací kapitál nezkrácen a nezničen a jeho výnosy
neztenčeny. Zlo tedy neleží v povaze zápisjčky, ný-
brž ve způsobu upotřebení její.

Ostatní učí zkušenost, že se s rostoucím přibývá-
ním kapitálu v zemi úpisj zápisjček zahraničních
z rukou cizích věřitelů, kteří ze spekulace súčastnili
se zápisjčky, vracejí se stoupajícími kursy do ru-
kou kapitalistů domácích. Nebezpečným stává se ná-
vrat jedině, jestli jeho příčinou náhla snaha nedů-
věrující ciziny abýt se cizích úpisů v dobách poli-
tických zápletek nebo krizi nebo úmyslně přivoditi
nízký kurs, aby se kontrahování nové zápisjčky za-
merilo (Německo proti Rusku r. 1887.). Tu vznikají
pak z něho vážná otřesení mezinárodní bilance,
otřesení onoho způsobu, ku kterému náhla potřeba
velikých platů do ciziny vždy dává podnět.

2. Zápisjčka vzata z kapitálu domácích, uložé-
ní teprve hledajících zadržti sice poklesnutí úroků,
avšak dosavadní fondy výroby domácí nezmenšit,
jenom nové úspory, které by umožnily rozšíření

soukromé výroby, obrátí se na účely veřejnohospodářské. Lucrum cessans působení také výrobě soukromé může být hojně vyváženo užitkem, který z produktivního upotřebení zápisů vzejde, zvláště bylo-li nebezpečí, že nadbytek kapitálu by byl vedl k nemirné spekulaci nakladatelské, jejíž následky bývají ztráty národohospodářské (srov. nauku o krizích). Zkušenost učí ostatně, že právě v dobách politického neklidu, před válkami a za válek nebo též v dobách pokleslého ruchu podnikatelského, zvláště po krizích, bývá kapitál krásnějšího hojně na snadě. Spoléhati arci nelze na to, že veřejnou zápisovou vždy jen kapitál ještě výrobně nepoužitý se zabere; i kapitál již výrobně uložený vybavuje se z uložení svého aspoň potud, pokud mu vyšší míra zúročení kyne se zápisovou veřejně.

3. Vybaviti z produktivního upotřebení lze jenom částí kapitálu oběžného, které obvyčejným koloběhem výroby přecházejí se zboží v podobu peněz. Výroba nucena jest pak obmeziti se na mnoze ne bez nesnázi podnikatelů, na něž doléhají výpovědi kapitálu půjčeného jim od jednotlivců i bank.

Obmexená výroba vede ke uskození poptávky po práci a nevzejde-li způsobem upotřebení příjky nová profitačka po práci nebo zmenšila-li se v jiných příčin nabídka práce, např. povoláním mužů do zbraně, může se takto stlačit i mada dělnická. Kdyžto tedy kapitalisté osobně na výrobě nesúčastnění mají ze zářijky prospěch, skracují se zároveň řídyp výrobní vůbec a zvláště též dělnictvo. Jest to tak, jako by se byla dělnictvou za účelem mimořádného výdaje státního uložila daň.--

Ža přednost daně před zářijkou pokládáno namnoze, že daň se zapravuje z důchodu běžného, kdežto řijka plyne z kapitálu. Zajisté bude snahou každého hospodáře soukromého nezkrátiti kapital vlastní, zapraviti tedy dávky z důchodu. Avšak úspěch této snahy závisí na velikosti sum požadovaných. Účinek daně uložení za účelem uhracení mimořádného výdaje nad míru obvyklou může býti buď, že povede ke obmexení kapitalisace nebo ke obmexení spotřeby. V pravém případě účinek bude podobný, jako když se vzala zářijka z kapitálu ještě výrubně neupotřebeního; dostanet se výrobě soukro-

mé méně kapitálu, nežli by se jinak dostalo. Jenom
potud, pokud snad větš břemeno daně vzbudí ducha
spornosti, může se účinek právě narnaceny zmírniti.

V druhém případě může býti sic příčinou, že se po-
třeby zbytně obmezí, avšak čím větší jest suma, kterou
jednotlivý soukromý hospodář z důchodu svého k
veřejnohospodářským účelům musí postoupiti, tím
podstatnější uskrovnění potřeb aspoň společensky nut-
ných jest nevyhnutelno, které nezbytně stlačí masy,
ježto se poptávka po výrobcích a tudíž po práci
zmenší.

Pravda jest sice, že při dani všechny vrstvy
společnosti stejnoměrněji nesou následky zvýšeného vý-
daje veřejného, než sluší i tu na mysliti, že stejno-
měrné rozdělení daně jest požadavek v praktických
systémech daní více méně nedokonale splněný.

Testliže dokonce značné sumy náhle a pojed-
nou v podobě daně se vyřadí, může to až k plné-
mu ochromení četných hospodářství soukromých vésti,
alespoň však dotknouti se jich měrou nepřiznivější,
než kterákoli zápijčka způsobiti může, a daně stá-
vá se pak národohospodářsky nemožnou.

V první řadě rozhoduje tedy míra požadovaných sum; čím menší jest, tím snáze a bez nebezpečí lze sáhnouti k dani; při každé vyšší sumě náleží přednost zápisjce, především jestliže poplyne z domácího kapitálu ježto neupotřebeného a po případech ze zahraničných.

Tim však jenom všeobecně naznačeny jsou národohospodářské účinky, které užitím jedné nebo druhé cesty vznikají, když mimořádný výdaj vzejde, ale není ještě zodpověděna otázka, do jaké míry jest odůvodněno uložiti za příčinou nějakého přítomného výdaje mimořádného budoucímu poplatníctvu pravidelné břemeno řádných výdajů (k zúročení dluhu).

Naproti se tu nevystačí důvodem ještě často uváděným, že slušno jest, aby budoucí doba, majíc prospěch z mimořádn. vydání, jež zápisjčkou bylo napraveno, také měla na břemeni toho výdaje účast. Někdy u mnohých vydání mimořádných vůbec zá. sada odvážení obětí a prospěchů mezi generacemi v životě státu po sobě následujícími nemá místa, ježto každá generace užívá bez náhrady prospěchů

z vymožeností minulých dob a život státu i v proudě časovém jest jednotný a celistvý, tak že prospěch budoucí jest zároveň přítomným a naopak. Z toho sice vyplývá, že není řádně zásadně namítky proti tomu, aby po případě jistá břemena výdajů mimořádných i na budoucnost byla uvalena, avšak protože není bezpečného klíče k číselnému vypočtení prospěchů, které pro budoucnost vzejdou z těch výdajů (ať jestli vůbec jich bude) a jistě dále nikdo nedovede vylíčit, jaká a jak velká břemena nová vzejdou budoucnosti (po případě i tím, že nová zařízení v přítomnosti mimořádným výdajem způsobená ukáží se nedostatečnými a budou potřebovati opravy nebo změny) — tedy vysvitá z toho, že již přítomnosti sluší nésti z každého i mimořádného výdaje tolik, ať jest podle svých sil hospodářských.

Výsledek pak této úvahy jest: Pokud by větší vydání mimořádná pro značný rozsah výdajů v běžné periodě finanční zvýšenými řádnými příjmy z příčin výše uvedených nemohla být plně uhrazena a tedy zápisčkou se uhradí, třeba jest spolu se postarati přiměřeným zvýšením budoucích

řádných příjmů o prostředky ku splácení té zá-
půjčky.

Sloužila-li zápůjčka takovému uložení kapitá-
lu, které svou povahou stavá se zdrojem nových
příjmů řádných (železnice), sluší uřítí příjmů
těch nejen ke zúročení, nýbrž i k amortisaci zápůj-
čky, pokud by ony k tomu stačily. Pokud nestačí
aneb nervejde-li z použití zápůjčky vůbec přímo pra-
men nových řádných příjmů, dlužno postarati se
včasným posilováním řádných příjmů, hlavně tedy
dani, o prostředky k amortisaci dluhu tím rozsá-
hem, jakým to konkrétní hospodářský stav národa
vůbec dopouští. Uvedením zásady té do hospodář-
ství finančního i důtklivým přihlížením ku pro-
vádění její zjednává se blahodárná úzda²⁾ se snad-
nou přístupností úvěru v hospodářstvích veřej-
ných.

²⁾ pro směle účtování.....